

Tudatformáló színház

Az utóbbi hetek-hónapok új szakasz kezdetét sejtetik a romániai magyar színház történetében. Felgyorsultak az események. Az események, nem pedig a szimpla statisztikai tények, hogy például hat színházunk a bérlettulajdonosok elemi igényeit kielégítendő ennyi és ennyi számú bemutatót tartott ebben az időszakban. Örvendetes (részben bosszantó, elszomorító) események sorjázta Szatmáron, Marosvásárhelyen, Kolozsvárt, Sepsiszentgyörgyön, Temesváron és Nagyváradon — az egyes előadások külön-külön bírálata után szükséges, nagyon fontos az együttes számbavétel.

A teljesség igénye nélkül nem árt egy kis történelmi visszapillantás, mondjuk, az utóbbi húsz esztendőre. Ebből a hovatovább régműltből (mert hol van a tavalyi hó? — különösen a színházi világban, ahol minden este újra meg kell vívni a csatát a közönségért, a sikerért...) a legszívesebben és leggyakrabban a marosvásárhelyi Székely Színház hőskorára emlékezünk, azokra a sikerekre, amelyeket nemcsak a romániai magyar színibírálat, hanem a bukaresti román s a budapesti magyar is változatlanul számon tart. Föltámasztani a múltat nem lehet, de nem is érdemes; húsz év alatt óriásit változott az esztétikai ízlés, látókörünk összehasonlíthatatlanul tágabb az ötvenes évekénél, ami tehát akkor korszerűnek tűnt, ma semmiképpen sem váltaná ki ugyanazt a hatást. A román színjátszás, elsősorban kiváló rendezői révén, azóta nagyot lépett előre, avantgarde lett a szó eredeti, elsődleges értelmében is — a romániai magyar színházak pedig szép lassan belesüppedtek a szürkeségbe. De miközben, szinte észrevétlenül (hiszen eközben is akadt egy-egy sikeres bemutató), a folyamat végbement, majdhogy a semmiből lenni kezdett romániai magyar drámairodalom — már nem statisztikai, hanem esztétikai-etikai értelemben. De ez már a közelmúlt, mondhatnám a jelen: mai vitáink, kerekasztal-beszélgetéseink témája. S hogy a megsűrűsödött folyóirat-kezdeményszékeknek, a felpeszdiült vitakedvnek, irodalmárok, kritikusok és színháziak heves összecsapásainak eredménye-e az a nem kevés esemény, amelyre előjáróban utaltam, vagy a tavasz e néhány fecske nélkül is eljött volna, a rügyeket úgy is kipatintotta volna a nap melege — erről fölösleges vitatkozni. A lényeg az, hogy van már miről érdemben vitáznunk, drámairodalom és színház ismét kezd összetartozó fogalomná válni nálunk is, s ebben a (ha még nem is mindenütt) normalizálódni látszó helyzetben újra megfogalmazható a tudatformáló színház igénye.

Persze, húsz év alatt nemcsak az esztétikai, hanem a szociológiai nézeteink is nagyot fejlődtek, tudatformáláson ma már sokkal bonyolul-

Lohinszky Loránd
az *Özönvíz* előtt marosvásárhelyi előadásán

tabb folyamatot értünk, sokkal több összetevőt veszünk számba, mint az ötvenes évek elején. Amikor az 1971-es romániai magyar színház tudatformáló szerepét kérjük számon, a szocialista nemzetiségi tudat alakítására gondolunk, vagyis kérdésünk egyaránt érinti a néző társadalmi eszményeinek korszerű befolyásolását, beilleszkedését a való világba, természetes környezetébe s etnikumának méltó őrzését. Ez nem a hat romániai magyar színtársulat egyikének vagy másikának, hanem a romániai magyar színháznak a létkérdése. Ahhoz, hogy a válaszok meggyőzőbbek legyenek, a hat színház jobb együttműködése, egy-egy nagyobb horderejű produkció időtartamára az erők összehangolása s a féltékenységek háttérbe szorítása volna kívánatos. De ez talán a következő lépés, maradjunk egyelőre a jelenben.

Mindenekelőtt: elodázhatatlan szembenéznünk bizonyos ál-tudattal, amely a közönség jelentős részében igen-igen hat, de amely szép számú hívekre talál színházaink házatáján és irodalmáraink között is. Kialakult egy olyan nézet, mely szerint a nemzetiségi tudatformálást a hősi múlt ébresztése s esetleg még egy-egy jellegzetesebb etnikai csoport életének a bemutatása képviseli. Nem is volna semmi baj, ha e felfogás nem törekedne kizárólagosságra, s képviselői nem élnének olykor vissza a jogos közönségigénnyel. Senki sem vonhatja ugyanis kétségbe, hogy Mikes legendás alakjának vagy Báthory Zsigmond korának színpadi megidézése hasznos, nemes vállalkozás, de túlzás volna azt állítani, hogy amiért

például Gábor Áron székelyei fellépnek a színpadra, attól már egészséges, korszerű nemzetiségi tudat alakul ki a nézőben.

Nemrég tanúi lehettünk a Mihai Viteazul című, superproduciónak készült film tömegsikerének. Tényként könyvelhetjük el Delavrancea színműveinek, de általában is, a történelmi drámának a reneszánszát — és ezeknek a műveknek vitathatatlanul nagy szerepük van a román néptömegek hazafias nevelésében. Kétségtelen azonban — s ez a hazai drámafesztivál kolozsvári szakaszán, a szakemberek egyöntetű véleménye szerint, be is bizonyosodott —, hogy a korszerű román nemzeti tudat alakításában legalább olyan fontos szerepet játszhat egy-egy olyan társadalmi dráma, mint D. R. Popescu egyszerre négy színházban műsorra tűzött, őszintén pártos, nem Baranga-módon taktikázó darabja, Az új-évi macska, amely példamutató realizmussal s ugyanakkor modern művészi eszközökkel nevel önismeretre, a pillanatnyi személyes érdekeknel messzebblátó emberségre, valós és ál-értékek megkülönböztetésére. Ha nemzeti tudatformálásról beszélünk, nem szembeállítanunk kell például a magyar irodalomban Illyés Gyula Fáklyalángját és Örkény István Tótékját, vagy Németh László Görgey-darabját. Az árulót és, mondjuk, az Utazást, hanem egymás mellé — csakis így épülhet egészséges arány büszkeség és önkritikai érzék, hagyománytisztelő és mai realitás-érzék között.

Alapvető színházi feladat tehát legértékesebb dráma-örökségünk műsoron tartása, Az ember tragédiája, a Bánk bán s még néhány társuk fel-felújítása — nem muzeális tárgyként, de kortársi tudatunk történelmi megalapozása végett. Persze, a korszerűsítő szándékú rendezői újratemtés nem mehet odáig, hogy a színészi játékot teljességgel a szöveg ellen fordítsa, s például Bánkból épp az indulatot lúgozza ki — mint ahogy ezt a félre- (ugyanakkor halványra) sikerült kolozsvári bemutatón lát-

Varga Vilmos és Balla Miklós Páskándi Géza *A bosszúálló kapus* című darabjában

Petúr: Tóth Tamás a Bánk bán előadásán Kolozsvárt

tuk. Mennyivel alkotóbb — egyben az író számára is újra sikert hozó — volt Harag György hozzájárulása Nagy István 1936-ban írt, Özönvíz előtt című drámájának marosvásárhelyi színpadra állításakor e darab mai értelmezéséhez. Noha Harag sem ragaszkodott szolgálai Nagy István naturalista-realista szövegéhez (amit a szerző nyilvánosan nehezményezett), meglátta az alaphelyzetben s főképpen a tönkrement hitelező Darkó és a széki cselédlány, valamint a Havadi-házaspár figurájában az abszurd módra felnagyíthatót — és olyan izgalmas, kortársinak ható, művészileg tökéletesen kidolgozott előadást produkált, amely egyszerre föl-keltette laikus és hivatásos kritikusok reményét, hogy a romániai magyar színjátszás, legalábbis csúcsaiban, utolérheti a mai román színház élvonalát. Ami külön öröm, s épp a nemzetiségi tudatformálás szempontjából elsőrendű, hogy Harag György és színészei, Lohinszky Loránd, Illyés Kinga, Tanai Bella, Bács Ferenc, nem lemásoltak egy bukaresti (vagy budapesti) bemutatót, hanem eredetit, sajátosan romániai magyar művészetet adtak a nézőnek, amelyben a helyi színek az egyetemes emberit erősítették.

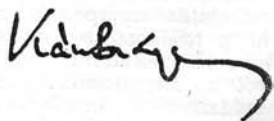
Ugyanezért kell az elismerés hangján szóljunk Zsoldos Árpád szatmári vállalkozásáról; Zsoldos, Gyöngyösi Gábor rendezői segédletével, elsőként vállalta, hogy Kocsis István súlyosan szép, nagyon mai és nagyon miénk monodrámáját, a Bolyai János estéjét színre vigye — s tette ezt színészi képességeinek teljes latbavetésével, megérdemelt nagy sikerrel. Talán a Martinovics-dráma, A nagy játékos volt az első meggyőző jele annak, hogy az új, a megújult romániai magyar dráma színpadon is megállja a helyét, versenyképes lehet klasszikusokkal és kortársakkal, eredeti magyar és fordított színművekkel, s most megint egy Kocsis-darab, ismét a szatmáriak és ismét Zsoldos Árpád révén, igazolta feltételezésünket.

És mindössze néhány hetet kellett várunk, hogy Kocsis után Pászkándi Géza, Marosvásárhely és Szatmár után Nagyvárad hallasson ma-

gáról. A lelkes és egyes színháziaknál sokkal öntudatosabb, több felelősséget érző diákszínjátékosok, egyetemisták, sőt a kolozsvári 3. számú Líceum középiskolásai után, láthattunk végre hivatásos színészeket is egy igazi Páskándi-darabban (A király kövét csak részleteiben tekinthetjük annak). A nagyváradi stúdió-előadás, A bosszúálló kapus, Szabó József lelkiismeretes és ugyanakkor ötletgazdag rendezésében, elsősorban Vándor András, Varga Vilmos és Balla Miklós színészi alakításával már-már megközelítette a maiságnak azt a művészi hatását, amelyet Páskándi legjobb drámái „abszurdoid” felfokozásukkal az olvasóban keltettek. A maiság hangsúlyozása érdekében, külsőségek beiktatásával talán több naturalista elemet is hozzáadtak a Páskándi-szöveghez, mint amennyi indokoltnak tűnt, s így némiképpen csökkentették filozofikus-költői mélységeit. Mindenesetre, ebben a nem teljesen kiérlelt formájában is újabb érvert hozott a nagyváradi bemutató abban a vitában, melyről előljáróban szó esett: Kocsis István történelmi parabolái után a Páskándi-féle abszurdról is bebizonyosodott színpadon és nézőtérén, hogy nem öncélú, a „kiválasztottakhoz” szóló költői játék, hanem eleven tudatformáló tényező, teljesebb valóság- és önismeretre sarkall — akárcsak D. R. Popescu vagy Marin Sorescu parabolái, illetve realista színjátékai. Vagy Kányádi Sándor szintén Szatmáron bemutatott társadalmi drámája, az Ünnepek háza, amely egyike az első újabb, számbavehető írói kísérleteknek arra, hogy közvetlen ábrázolásban állítson eléink jelenkori közéleti problémákat.

Bármiféle műfaji alapon történő merev szembeállítás e művek között — eleve félrevezető volna; tudatformáló hatékonyságuk is végső soron attól a művészi színvonaltól függ, amely magában az írott műben, illetve a színpadi megformálásban érvényesül — bár nem akarom kétségbe vonni, hogy például az Ünnepek háza, eszközeinek jellegéből következően, szélesebb körhöz juttathat el időszerű gondolatokat, mint a Bolyai János estéje vagy A bosszúálló kapus, ha művészi eredetiségben és gondolati elmélyültségben nem is ér fel ez utóbbiakhoz. Egy egészséges színházi (és irodalmi) légkörben e szembesítések nem haragot, ellenségeskedést szülnek, hanem a feladatok tudatosítását és természetes elosztását eredményezik, amelyen belül minden értékes drámaíró és mű megtalálhatja a maga színházát és rendezőjét, színészeit.

De szocialista nemzetiségi tudatunk azt is jelenti, hogy hazai problémáink felmérésével egyidejűleg lássuk helyünket a nagyvilágban. A tudatformáló romániai magyar színház 1971-ben nemcsak Páskándi Géza, Kocsis István, Kányádi Sándor, D. R. Popescu, Marin Sorescu — és Madách, Katona, Illyés, Német László — nélkül elképzelhetetlen, hanem Shakespeare, Csehov és Albee nélkül is. Mert nem egy poeni-i színjátszócsoporthoz kell tudnunk egyenrangúaknak lenni, hanem Ciulei, Penciulescu, George Constantin és Radu Beligan szintjén. Szocialista romániai magyar felelősségünk ilyenfajta igényességre kötelez. Ez az 1971-es tudatformáló színház elkötelezettsége.

Antal László — Csongor
Barnabás — Fodor István

A világ nyelvei

Genetikai osztályozásban — nyelvcsaládok szerint csoportosítva — a szerzők a világ mintegy három-négyezer nyelvét tekintik át, nem tagadva, hogy számos esetben a politikai formációk választanak el valójában nyelvjárásoknak is tekinthető (kölcsonösen érthető) nyelveket, máskor pedig a még be nem végzett összehasonlító vizsgálatok bizonytalansága támaszt kétséget a beoszthatóság szempontjából. A kötet így is — nyelvrokonság szerint taglalt vagy szerületileg körülhatárolt fejezeteivel — úrt tölt be a magyar könyvészetben, s végre képet ad a „harmadik világ” mélyén zajló nemzetalakulások nyelvi vonatkozásairól, így Afrika és Amerika néger és indián lakóinak új irodalmi nyelvlehetőségeiről is. A mi nyelvünkkel az indogermán és sémi-hámi után következő urali nyelvcsalád-fejezetben találkozunk, azzal az okfejtéssel kísérve, mely szerint a nyelvek őshazája (beleértve a szamojéd ágat is) „minden bizonynyal Európában terült el, s nem Ázsiában”. Az élő és kihalt irodalmi, közvetítő, törzsi és egészen különleges titkos nyelvek ismertetése az emberiség rendkívül gazdag sokszerűségére figyelmeztetnek. (Gondolat, 1970.)

Linguistics and Literary Style

A D. C. Freeman szerkesztette kötet 23 tanulmánya korábban másutt is megjelent. A válogatás szempontja az volt, hogy tájékoztassa az olvasót az irodalomtudományak azokról a hasznosnak bizonyult módszereiről, amelyek eredetük szerint nyelvtudományiak.

Mint ellenállhatatlan tavaszi zsendülés — úgy éled az újabb honi magyar népdalkultúránk. Beszélünk kellene a népdal és a műzene, a korszerű zeneszerző és a zenei anyanyelv mai viszonyáról (erre kerestt választ körkérdéseivel az *Igaz Szó*), végső soron a népdalkultúra és az egyetemes zenekultúra összefüggéseiről, de a fogalom önmagában és önmagáért is helytáll, a népdal önmagában is teljes értékű művészet. Máskülönbem sem kötődik csak a zenekultúrához. Átszővi — ha ma már olykor igen rejtett szálakkal — egy nép egész szellemi és érzelmi életét, tárgyi világát.

Művelődéspolitikai érdekünk és kötelességünk nemcsak egyszerűen megérezni, hanem jobban meg is érteni, milyen gyökerekből és nedvekből táplálkozik ez az újabb sarjadás.

Hosszasan kellene elidőznünk a „fényes szelek”, a munkás-paraszt-értelmiségi összefogás, a népi demokrácia győzelme és szocialista kibontakozása hősi korszakának közösségi szellemet tápláló, mélyen népi gyökerű népdalkultuszánál — de nem céloim. Legfeljebb annyit, hogy mindez együtt járt a népdal kutatásának példátlan fellendülésével, így — az egyenlőségi törekvések és testvériesélek jegyében — a hazai magyar folklór intézményesen támogatott gyűjtésének és tudományos kutatásának szélesebb körű megindulásával s az intézményes keretek biztosításával. E sokrétű, lázas tevékenységből és gazdag termésből olyan kötetek születtek, mint a *Moldvai csángó népdalok és népballadák*.

El lehetne időznünk annak vizsgálatánál, mi történt azután. Hogy a szektás gyakorlat miként akadályozta e kiterjedő népdalkultuszt is. Fokozatosan hogyan szűkítette rövidebb lejáratt, prakticista célokat szolgáló pótlékká, egyfajta „csaszuskákká”, lemondván a népdal esztétikai értékéről és hatásáról. A népdal egysíki szemlélete, az eloperettesítő, felszínés és mind olcsóbb eszközökhöz nyúló, a hamisításoktól sem visszariadó módszerek eltakarták és kompromittálták páratlan értékeket rejtő folklórunkat és népművészetünket. Arról is kellene szólnunk, hogy egy időben a vulgáris szemlélet a népdal szeretétét miként minősítette a narodnyicizmus egyik elijesztő „ismertető jegyének”, vagy arról, hogy a művelődési élet gyakorlatában sok helyütt a nemzeti „elszigetelődés” egyik „tanújelének”. De most ez sem lehet céloim. Legfeljebb csak annyit, hogy így s ezért maradhatott torzóban az intézet s az egész hazai magyar folklórtudomány eddigi legnagyobb vállalkozása: Inaktelke népzenei-népdai monográfiája, és kéziratban egy olyan nagy jelentőségű összefoglaló, rendszerező válogatás, mint a *350 romániai magyar népdal*. Mindez így természetesen egyszerűsítés — a valóság sokkal összetettebb volt. Mert például a többi között ebben az időszakban is élt és tevékenykedett a marosvásárhelyi népi együttes, működött tovább a Folklór Intézet — ha nem is érintetlenül e korszaktól.

Hasonlóan nem könnyű feladat megtalálni és meghatározni az újabb sarjadás indítékait, motívumait. Az új előretörés okai — sajátosan művészek társadalmiakkal összefonódva. E jelenség azonban közel sem csak romániai magyar. Már-már korunk tünete. Ennek egyik legszembeszökőbb bizonyossága épp a páratlanul széles körű bukaresti nemzetközi folklórfesztivál volt. De ennek bizonyossága Nyugaton — a szorosabb értelemben vett folklór népszerűségének növekedésén túlmenően — a népdal ihletésű beat is. Magyarországon revelációként hatott a *Röpülj páva* felzabradulási népdalverseny páratlan sikere. Hazánk-

téka

Így az impresszionistának számító Leo Spitzertől a generatív elméletig a kötetben sokféle módszer és szemlélet került egymás mellé. A tárgykörök is sokfélék: a nyelvtudományi érdekű stilsztika elmélete és módszerei, a próza stílusa, a verstan. És változatos az a szépirodalmi anyag is, amire mindezt alkalmazták (Kalevala, Shakespeare, Hemingway). A kötet értéke és haszna épp ebben a tarkaságba van: kitűnő összefoglaló és tájékoztató. (Holt, Rinehart and Winston, Inc. New York, 1970.)

Achim Mihú

Sociologia americană a grupului mic

„Ha a már unalomig emlegetett képzeletbeli marslakó egy pillantást vethetne a Föld lakóira, valószínűleg mély benyomást tenne rá, hogy idejük milyen nagy részét töltik csoportos tevékenységgel. Észrevenné, hogy a legtöbb ember aránylag kicsiny csoportokban van együtt...” (Cartwright és Zander: A csoportdinamika keletkezése). És mégis viszonylag későn — a századfordulón — vetődött fel a csoportkutatás gondolata. Eredetileg háttérjelenséget kutató diszciplína volt, de a társadalmi rendelés, valamint saját belső fejlődése következtében szakszociológiává vált. Achim Mihú, a fiatal kolozsvári szociológus — a kiscsoport-kutatás elismert szakértője — Moreno szociometriai elméletének kritikai elemzése után most újab munkával jelentkezik. Szerzőnk Amerikában tanulmányozta a kiscsoportok szociológiájának elméletét és gyakorlatát. Töbör bevezetője után a kiscsoportok elméletének legmarkánsabb kortárs képviselőivel (Lewin, Homans, Ba-

A nagyszentmiklósi Bartók-emléktábla

ban a román népdal és népzene töretlenül jelen van a román tömegek szellemi-művészi életében (a miénkéhez hasonló mélypontra a népdal ügye a román szellemi életben sose jutott), s töretlen a román műzene folklór-ihletése — a legfajszúlyosabbé is.

De vajon nincs valami kibékíthetetlen ellentmondás mindebben? Abban, hogy ma, a tudományos-műszaki forradalom társadalmában egy olyan művészet éledjen, melyet más termelőerők társadalma szült, egy olyan paraszti társadalom, mely már csak nyomokban van meg — hogy olyan népdalok keljenek szárnnyra, melyeket egy keserves paraszti élet teremtett „a munka örökös jármában, sárban, porban, piszokban, védtelenül...” Vajon mai nyugtalnabb, idegesebb életünk nem hajlik-e inkább a „rikító, kábító, veszejtő feloldások”, a beat felé — a „fegyelmezett formába zárt szépségek”, a népdal helyett? A népdal mai értelméről és jövőjéről Erdei Ferencnek a *Röpülj páva* döntőjén elhangzott beszé-

téka

les, Festinger, Merton) vitakozik, majd elemzi a kiscsoport bonyolult szerkezetének időszerű („egyen vagy csoport”, a „leader” szerepe) problémáit. A kötet utolsó fejezetét a csoportkutatás sokat vitatott módszertanának szenteli. A könyv elősegíti az egyelőre még csak tapogatózó hazai kiscsoport-kutatást. (Editura politică, 1970.)

Derviš Sušić

En, Danilo

„A szocializmusnak a falun sokkal többet kell beszántania a mezsgyéknél meg a kerítésseknél” — mondatja könyve hőisével, Danilóval, az író. S mintegy ötszáz lapon erre a „többre” keresi a feleletet. A könnyed, ironikus hang nem gátolja meg abban, hogy az átalakulóban lévő világ nagyon is komoly problémáit, eljelentmondásait, botlásait — Danilo kalandjaiban — alaposan körül ne tapogassa. Danilo majd minden gondolatában ott kísértett a háború. A nehezen megszerzett szabadság tiszta örömebe örökké beleszállkáz a harc emléke: minden talpalatnyi helyért — amelyen most élni kell — bajtársak vére folyt. Érthető, ha a hajdani partizánparancsnok a békés élet „harcait” is partizán-módrá akarja megvívni. Ezért is kerül mindegyre konfliktusba környezetével. Csalafintóságait azonban mégsem érezzük szélhámosságnak; önzetlensége, partizános-bajtársiassága, emberi tisztasága, egyszerűsége felejthetetlenül rokonosnak. A Csuka Zoltán fordításában megjelent regény élvezetes olvasmány. (Európa, 1971.)

Fodor Sándor

Nehézvíz

Fantasztikus felfedezést tesz Korobal úr, egy kisvárosi lap főszerkesztője. Távoli rokoná-

déből kell idéznem. Hogy mi is kelti életre népdalainkat? „Először is az, hogy remekművek. Úgy kristályosodott ki bennük az emberi sors átélése, ahogyan a szénből roppant nyomás alatt gyémánt lesz. Úgy is ragyognak a népdalok... Másodszor éppen az életeti ma is, modern korunkban a népdalt, hogy a történelem és a hagyomány legtömörebb megtestesítője. Az emberi kultúra nemcsak annyi, amennyit egy-egy nemzedék alkot és átél, hanem az is a lényegéhez tartozik, hogy előző nemzedékek értékeit is összesítési és fölhalmozza. S éppen a technika eluralkodásának korszakában, mint a levegőre, szüksége van az embernek a természethez kötött és egymás közt nyitabb emberi sors felidézésére...”

Így talán az is érthetőbbé válik, hogy a demokratikus érzelmek erjedése, nemzetiségi és országos kiteljesedése miért jár együtt és miért jelent egyet a népdal iránti érdeklődés, vonzódás erősödésével is. Konkrét emberi mivoltunk ismerete sose lehetne teljes és harmonikus — sem értelmi, sem érzelmi vonatkozásaiban — a népdal, a folklór mellőzésével. A művészi gondolkodásformában — az eljellegteledés vagy millióra töredezés alternatívája rémének visszahatásaként — akár központi helyet is ráérezhetünk.

A népdalt úgy kell ismernünk, szeretnünk, megbecsülnünk és ápolnunk, mint édes anyanyelvünket — Kosztolányi józanságával és rajongásával, József Attila mélységével. Zenei szöveve zenei anyanyelvünk alapja, és szöveges anyaga egész gondolat- és érzelemlágyunk legmélyebb és legsajátosabb rétege. Azon kell lennünk, hogy az idők során osztálykeretek közé szorult, de mindvégig a dolgozó nép által megőrzött, éltetett hajdani ösztöni művészet ma újra közkinccsé válhasson, hogy minél szervezesebben beépülhessen művelődésünkbe.

Hogy a honi magyar népdalkultúránk feléléde és erősödése nem pusztán vágy sarkallta egyéni képzelgés, hanem sajátos adottságokból táplálkozó, sajátos körülményektől színezett és többé-kevésbé sajátos megnyilvánulási formákat találó valóságos folyamat, gondolom, elég utalnom az elmúlt évek legfontosabb tényeire és tüneteire.

Mindenekelőtt sajtónk szerepére, sajtónkéra, mely kezdeményezője, de egyszersmind hű tükrözője is e folyamatnak. A Korunk külön folklór-számmal adott nyomatékot az ügynek, az Utunk és újabban A Hét cikkei szintén segítik előrehaladását. A legrendszereztebb szolgálatra azonban három lap kötelezte el magát: mindenekelőtt a Művelődés az idevágó cikkek és tanulmányok sokasága mellett a leggazdagabb anyagközlésével, továbbá az Ifjúmunkás, emlékezetes és széles visszhangot kiváltó vitája nyomán sajátos szerepvállalásával, a már-már rovat jellegű sorozatával: népdalelemzéseivel, végül a Hargita vissza-visszatérő vonzó népdaloldalaival. Időnként kikirukkol a Falvak Dolgozó Népe, a Megyei Tükör és a Brassói Lapok is, de — sajnos — nem mindegyik újságunk él ebbeli természetes lehetőségeivel. Örvendetes, hogy más lapok is, így a Vörösi Zászló, a Fáklya és a Szatmári Hírlap (és e két utóbbi irodalmi különszámaiban is) mind több jelét adják megértésüknek. S a sort írás közben kell kibővítenem

az aradi *Vörös Lobogó*val. Megjegyzem viszont, nagy kár, hogy nem mindegyik lapunk közli dallamostul népdalainkat. Ezen is változtatni kellene, s egy kis erőfeszítéssel lehetne is.

Az olyan írók, mint Tóth Sándornak a közvéleményt megmozgató, határozott hangvételű kétrészes vitaindító cikke, Kovács Nemere hozzászólása és Nagy István nyilatkozata az *Iffjúnunk*ban, László Ferenc tanulmánya a *Korunk* 1969-es folklórszámában, Szabó Csabának a zenei anyanyelv kérdését is nyomatékkal elemző írása az *Igaz Szó* Bartók-számában s nem utolsósorban Almási Istvánnak a *Művelődés*ben közölt gyűjtései a népdalkultúránkért való helytállás legszebb tanúságai — és minden bizonnyal művelődéstörténetünk figyelmére is számot tarthatnak —, akárcsak az olyan példák, mint Nagy István vagy Herédi Gusztáv úgyszere-tete, egy Bandi Dezső lelkesedése és szervezőereje, egy Tóth Erzsébet népdaláhítata s egy V. András János következetes szerkesztőmunkája.

A népi alkotások házai közül — mint a népművészetért általában — népdalkultúránkért is a marosvásárhelyi és a csíkszeredai tett a legtöbbet. Az előbbi jelentette meg Iosif Herța és Almási István *245 népi táncdallam* (1970) című kötetét, melynek 114 magyar dallama közül 68 szöveges népdal, s indította el népdalfűzet-sorozatát; s az utóbbi adott ki *Repülj madár, repülj...* (1970) címmel 95 menasági népdalt és népballadát, szintén dallamostul, Imets Dénes gyűjtéséből (Imets László metszeteivel).

Könyvkiadónk olyan kötetekkel dicsekedhet, mint az 1969-es *Magyargyerőmonostori népköltészet* (Olosz Katalin—Almási István) és az 1970-es *Balladák könyve* (Kallós Zoltán—Szabó T. Attila), s újabb nagy esemény lesz Horváth István rég várt ózdi kötetének megjelenése. Az úgyszereget legújabb szép példája a Művelődés áldozatkészségéből született *Daloszűzet*, Almási István összeállításában (1971).

Mindez letagadhatatlan tény, bizonyossága egy rég várt kibontakozásnak. Önmagában azonban még csak népdalkultúránk nélkülözhetetlen feltétele. Ámbár egyelőre annak is kevés — hol van csak attól is, amit az *Iffjúnunk*ban lezajlott vita során Kovács Nemere például pontoska foglalt. De ha kiadási elképzeléseink fokozatosan mind megvalósulnak, a legdíszesebb köteteink is holt nyersanyagok maradnának, ha nem jutnak el rendeltetési helyükre és nem alakulnak élő, ható műveltséggé. A népdalnak hétköznapjaink kísérőjévé, mindennapi szellemi táplálékunkká kell válnia.

Az igazi népdalkultúra nem pusztán mennyiségi kérdés. Bizonyos számú népdal ismerete nélkül élményszerű népdalműveltség természetesen ki sem alakulhat. De a szám nem minden. Hiába ismer valaki „sokat”, ha „készletéből” épp a legszebbek, a legértékesebbek és a legjellegzetesebbek hiányoznak. *Kiindulásnak* még mindig jobb kevesebb értékes népdal tudása, de jó ízléssel és fejlett stílusérzékkel párosulva, mely csalahatatlannul eligazodik a dalkultúra világában s így kezessége a „készletgyarapodás” egészséges irányának, mint sok elegyes dal ismerete olyan kezdetleges halláskészséggel, mely még egy régi

nak kútjából hamisítatlan nehésvíz folyik. Máris lelki szem előtt látja az ősi kisvárost mint az atomkutató fellegrát. Majd felkeresi egykori osztálytársát, a híres fizika-professzort, akitől kerülő úton szerzett információi végképp bizonyossá teszik előtte, hogy valóban egyedi eset fordult elő kisvárosunkban. Közönséges hatalmas horderejű felfedezését, s a hatás leírhatatlan: a városka lakói fáklýásmenetet rendeznek főszerkesztőjük ablaka alatt, a főváros pedig hangosan derül a főszerkesztő és a fizikus rovására, ugyanis a kisváros „nagy” fiát egy vásári hőmérő tréfálta meg ilyen vaskosan. Az összeroppant főszerkesztő közéleti szereplése azonban nem ér véget: Korobal egy fővárosi vicclaphoz kerül, ahol újra városa hírnevének öregbítésén fáradozik. Korobal úr a harcok áldozatkészség és az elvakult lokálpatriotizmus különös keveréke. A pergő cselekmény, a szerző sajátos humora és a föhös érdekes alakja élvezetes olvasmányná teszi a kisregényt. Az Utunk hasábjain már folytatásokban közölt mű tetszetős külsővel jelent meg, amelyet Kopacz Mária szép és találó grafikája díszít. (Kriterion, 1971.)

Le Corbusier

Bucuriile esențiale

Századunk nagy építésének 13 jelentős könyvéből kapunk szakszerűen válogatott, kétszáz lapnyi összefüggő ízelítőt. Marcel Melicson bevezetőjével és fordításában. Le Corbusier elméleti és gyakorlati munkássága túllépi az építészet határait, hiszen a századelő más és más értelemben jeles úttörője — Garnier, az első modern ipari várost tervező európai, Perret, az első követke-

téka

zetes vasbetonhasználó, Behrens, az első ipari formatervező — adott számára műhelybeli ösztönzést. Írásai tulajdonképpen mind vitairatok az ember új építőművészetéért, mely felhasználja a korszerű gépi eszközöket. A nagy francia építész-gondolkodó munkásságának ez a román összefoglalása ösztönzőleg hat a jövő kérdéseinek mai felvetésére, s hozzájárul hazai építészetiünk modern kibontakozásához. (Editura Meridiane, 1971.)

Palocsay Zsigmond — Szilágyi Domokos

Fagyöngy

Kortárs líránk két eredeti tehetségének irodalmunkban páratlan vállalkozása ez a verskötet: páros-versekben, vagyis ugyanazon téma Szilágyi Domokos-, illetve Palocsay Zsigmond-féle feldolgozásában találkoznak benne korunk időszerű s a költészet örök kérdéseivel. A Fagyöngy a szó nemes értelmében izgalmas olvasmány a versszeretőknek; a líra lehetőségei, az élmény megközelítésének filozofikusan elvonatkoztató (Szilágyi) és dzsungel-gazdagságúan tapasztalati (Palocsay) módzatai kerülnek itt éles megvilágításba. E két, egymástól nagyon különböző, renihagyó költő műveiben mégis van valami közös nyugtalanság, amely összekapcsolja őket — egymással és e renihagyónak érzett, minden előzőtől különböző, mégis azokra épülő korrall. Érdekes megfigyelni a magyar költészet hagyományának más-más formában megnyilvánuló továbbélését Szilágyi és Palocsay gyakran „érthetetlenül modern”-nek nevezett, de sajátos struktúrával, belső logikával rendelkező költeményeiben. (Kriterion, 1971.)

stílusú népdal és egy hallgató között sem érezne különbséget.

Pedig az ízléssel még sok baj van. Óvodáinkban még javában dívik a „Repülve jön egy madárka” — „népdal” gyanánt — (sok helyütt meg éppenséggel csak ilyesmit énekelnek), sok iskolánkban — ha egyáltalán dalolnak — még mindig előtérbe kerülhet az „Elfogyott a krumpliileves” — szintén „népdal” gyanánt. De az ízlés, sajnos, gyakran sokkal avatottabb körökben is elbizonytalanodik. Nem mind népdal, amit egy hetvenéves parasztasszony énekel, csak azért, mert hetvenéves és falusi, és aminek helye és szerepe lehet egy átfogó zenei monográfiában, nincs egy 4–5 perces tévé- vagy rádióadásban vagy egy együttes magánszámái között. S ami a hiteles összkép érdekében egy monográfiában egyenesen szükséges, nem biztos, hogy annak egy újságoldalnyi válogatásban is okvetlenül helyet kell szorítani. A pusztán ösztönös ráérzést folyamatos képzéssel és önképzéssel mind szélesebb körű és elmélyültebb tudatos hozzáértéssé és biztos stílusérékké kell fejleszteni. És mindenekelőtt „fent”, azok körében, akiknek valamilyen irányító szerepük vagy beleszólási lehetőségük van a népdal terjesztésében — a kórusmozgalom, a népi alkotások házai, a népi együttesek, a hivatásos és a műkedvelő népdalénekesek művészeti irányítói körében, de még „fennebb” is: a kiadó, a sajtó, a rádió, a tévé, a hanglemezzgyártás folklórügyeit intézőinek körében. Igazi népdalkultúra nem alakulhat ki a folklorisztikai ismeretek gyarapodása, a leglényegesebb kérdések megértése, népdalaink, népzeneink, zenei anyanyelvünk és népköltészetünk rendszerének és formavilágának, stílusjegyeinek, művészi sajátosságainak (például népi hangsorainknak) és szépségeink tudatos megismerése és felismerése nélkül.

Ebben a vonatkozásban is szímet adhatunk biztató kezdeményezésekről. Olyan „különös” népballada-est-ről például, amilyent a kolozsvári 3. sz. Általános Iskola (Csiszár Gyula vezette) irodalom-köre szervezett ballada-típusaink bemutatására. S olyan gazdagon szemléltetett és vonzó szabadegyetemi előadásokról, mint a Faragó József a székely népballadáról, legutóbb meg a Szenik Ilonáé népdalaink formavilágáról. Lényegében ezt a célt szolgálja — remélhetőleg majd gyorsuló ütemben — az *Ifjúmunkás*nak már említett rovata is.

Mindezek nagyon örvendetesek, mégsem tudnak megnyugtanni, mégsem tudnak kielégíteni. Többségükből ugyanis hiányzik a szándék és a hatékonyság egysége, s egymást kiegészítő szerepük sem megfelelő. Népdalkiadványaink egy része is elszalasztja az alkalmat a tudatosabb népdalkultúra fejlesztésére. Mintha sose lett volna *A mi dalaink* maig sugárzó példájával, vagy később a virágos sorozat! De ha annyi jegyzetet, mint például a *Balladák könyve*, mindegyik nem is közölhetne, teljesen csupason azért egy kiadványt sem lenne szabad útjára bocsátani.

Félreértés lenne e formák bármelyikét lebecsülni vagy sokféleségét kifogásolni — bárcsak erősödniek és terjednének, sokasodnának és válnának minél hatékonyabbá. De hiába jó könyvek, hiába órán

téka

Jean Dorst

Înainte ca natura să moară

A Románia természeti kincseiért érzett felelősség tükröződik abban a kiadói szándékban, mely e világsikerű könyvet a hazai olvasók számára hozzáférhetővé teszi. A kötet a természeti környezetbe még többé-kevésbé beleilleszkedő gyűjtőket, halászó-vadászó ember korától a természet ellen forduló technokráciáig — tehát napjainkig — tekinti át azt a bonyolult kapcsolatrendszert, mely az emberiség és a bioszféra többi része között évezredek óta alakult, s napjainkban rohamosan és aggasztóan módosul. A könyv bemutatja a természetvédelmi törekvések történetét, részletesen foglalkozik a demográfiai problémákkal, a talajpusztulás katasztrófáival, a kemizálás orvul támadó „biológiai bumeráנגjával”, a civilizációs „dzsungelék” szinte reménytelen problémáival: az édesvizek, a tengerek és a légkör kémiai és radioaktív szennyezésével. Külön értékeli a mesterséges életközösségek biológiai távlatait, valamint a természetes életközösségek okatlan feldúlásának kétes értékű hasznát és átkos következményeit. A megoldás útját keresve megvalósult példákra és tervekre hivatkozik, elgondolásokra, melyek segíthetik az ember kiegyezését a természettel, s a természetvédelemre, amely tulajdonképpen az ember védelme önmaga oktalanságai ellen. (Editura științifică, 1970.)

Németh László

Két nemzedék

Az életmű-sorozat egyik legizgalmasabb kötetét alkotják azok a tanulmányok, amelyek

kívüli felbuzdulások. Amíg — s ezzel elérkeztem a legalapvetőbb feltételig — iskoláink (beleértve zenei szakiskoláinkat is) *zenei nevelésében* nem történik gyökeres változás és javulás, kezdve a tankönyvektől a szakemberképzésig és egyáltalán a zene tényleges elismertetéséig, nem számíthatunk lényeges előrehaladásra. Azt, hogy népdalaink mindenki közkincsévé, a tudatos népdalkultúra az általános műveltség szerves részévé váljék Kodály szellemében, csak órán és iskolán kívüli módszerekkel sosem fogjuk tudni elérni. A népdalkultúra biztos alapjait az iskolában lehet és kell lerakni. Pillanatnyilag azonban iskoláink többségében a népdal legfeljebb üres szólam, mint Vermesy Péter írta Bartók és Kodály szellemére hivatkozva: „A zenei anyanyelvre való nevelés ilyen szellemben történő *gyakorlata* helyett többnyire egy »a népzene kimeríthetetlen kincsés-tára«-szerű frázist adunk *elméletben* útravalóul a fiatalok kezébe, ezzel aztán vándorolhatnak a beat-től Stockhausenig és vissza. Pedig a zenei anyanyelv, úgy is mint közös nyelv közönség—előadó—zeneszerző vonatkozásában, mindnyájunk számára létkérdés” (*Igaz Szó*). Erről szolt bővebben Szabó Csaba már említett cikkében, s erre tért ki nyomatékkal Sütő András is a Magyar Nemzetiségű Dolgozók Tanácsának országos értekezletén.

Az iskolai zeneoktatás természetesen a tudatosabb népdalkultúra szempontjából is úgy központi kérdésünk, hogy közben az általános, „iskolán kívüli” feladatokat se meg nem szünteti, se ki nem sajátíthatja. Népdalkultúránk egészséges kibontakozásának egyik általános feltétele, hogy ne szakadjunk el a forrástól, ami nálunk még bőven buzog. Csokonai intelme ma is érvényes: „Hallgassátok figyelemmel a danoló falusi leányt...“ Tudatos szublimálással *stílust*, eredeti népi hangszínt és előadásmódot is közvetlenül a néptől kell tanulnunk és kell tanulniuk elsősorban a hivatásos népdalénekeseknek. Minden gyűjtő tapasztalatból tudja, hogy nincs olyan vidék, amelyik ne rejtegetne „utánozhatatlanul” szép hangú népi tehetségeket, csak rájuk kell találni! Felejthetetlen művészi élményben lehet része gyűjtőnek és hallgatóközönségnek egyaránt.

Az emberek jó részének azonban nincs alkalma közvetlenül a helyszínen hallgatni a legtisztább forrást, még kevésbé felkutatni, megtalálni és kiválasztani. Ezért van különleges jelentőségük a jól szervezett népi művelődési seregszemléknek, vándorjellegűk szélesítésének és a műkedvelő népdaléneklés ösztönzésének. Ezért lenne szükség a legtehetségesebbek minél gyakoribb szerepeltetésére a rádióban és a tévében, és ezért kellene legszebb dalaikból lemezsorozatokot szerkeszteni. Van ugyan már néhány sikerült népdallemezünk (gondolok elsősorban a Tóth Erzsébetére), de többségük csak kompromittálja népdalainkat.

Szépet szépen, de csak keveset? Talán ez lenne írásom legnagyobb félreértése. Kiindulásnak, igen. De a népköltészet is bejárhatatlan mörctzi tündérgert. Magát szegényíteni, ki helyben topogna, s nem indulna újabb és újabb barangolásra más és más gyümölcsöket ízlelvén.

Kőnczei Ádám

a Nyugat első és második nemzedékének íróit kortárs-közelből, kritikai szellemben, de irodalomtörténeti igénnyel mutatják be. A „Nemzedék születik“ fejezetcím alá gyűjtött kritikák és az 1931-ben készült összegezés az akkori új nemzedékről (Erdélyi József-ről, Illyés Gyuláról, Szabó Lőrincről, Tamási Aronról, Pap Károlyról, Halász Gáborról) elsődleges forrás-értékű a tudományos kutatás számára, de hasonlóképpen izgalmas újraolvasni a korabeli Németh-kritikákat is a harmincas és negyvenes évek magyar könyveiről, közöttük jó néhány erdélyi kiadványról (Áprily, Berde Mária, Reményik, Bartalis, Sipos Domokos, Karácsony Benő, Makkai műveiről). Megismerhetjük e kötetből a gyakorló színikritikust is. (Magvető és Szépirodalmi Könyvkiadó, 1970.)

Juhász Ferenc

Vázlat a mindenségről

Második verspróza-kötetét állította össze a mai magyar líra talán legeredetibb hangú alkotója, akinek többnyire a budapesti Új Írásban megjelent alkalmi prózáját csak tárgyában különíthetjük el hőmpölygő, nagy sodrású verseitől. A költő maga így vall erről a műfajról: „A goethei-értelmezésű aktualitás ihletette és terméke minden verspróza, mégis föltörhetetlen gömb-héjazatú, pórusos mézskéreg-tartály, gömbszerűen zárt, egy-jelentésű, akár a vers.“ A költészet nagyjairól, Baudelaire-ről, Petőfiről, Juhász Gyuláról, Szabó Lőrincről, Radnóti-ról, Illyésről, ifjabb kortársairól, képzőművészeti alkotásokról vall bennük, de mindig önmagáról is, ez adja bekezdéseket nem ismerő „cikkeinek“ sajátos varázsát. (Szépirodalmi Könyvkiadó, 1970.)

1.

— Na, mondja, most miért hallgat? Miért nem tett pontot, vesszót, kérdőjelt minden szakasz után? Hol vannak az írásjelek?

— Mert kérdőjellel válik egyszerű valósággá minden történet, strofa, még az egyszeregy is. Ha kitenénk a sok pontot, vesszót és kérdőjelt, ami a kötetből hiányzik, akkor az álmatlanná vált éjszaka apró valóságkristályá, idézhető felkiáltássá egyszerűsödne.

— Kiáltás? Kiabálás? Maga nem szereti a csendet?

— „Aztán kiáltás:

— Fegyvereket kidobni!

...

— Hányan vagytok?

— Egyedül vagyok.“

— Na? Mit akar mindezzel?

— Semmit, azaz csak annyit, hogy „Nem szabad — motyogta —, nem szabad kutyákkal, nem szabad kutyákat uszítani az emberek ellen!“

— Na és? És ezenkívül még mit akar?

— „Es Radnóti halott / ne álljatok sorba / az életre kérlek ne meneteljetek / Teste még ki se hűlt // Miért néztek ránk ilyen furcsán / Mit láttok a fejünk fölött / Csak ülünk a Kávéházakban / És beszélgetünk.“

— Aha, és miről beszélgetnek?

— A fáradt asszonyokról, balladákról, a szigetről, és hallunk valami furcsa muzsikaszót.

— Konkrétabban kérem, saxofont?

— Azt is.

— És a sziget, az hol van? Ott akart vadászni azaz a H. nevezetével?

— Nem, kérem, a sziget az más. „Ó, sziget, szigetek! Apró, málnaszemű halak! Meg kellene tanítani az embereket arra, hogy van ilyen sziget. Azaz nincsen, de lehet. Nincsen, de keresni kell mégis, ez lévén az egyetlen értelmes cselekedet.“ Kérem, én nem akartam vadászni, illetve akartam, de Afrikában; s azt a H. nevezetűt dupla vével és ipszilonnal írják: Hemingway. Tudja kérem, az író volt és meghalt.

— Jó, jó, tudom, de ki az a falábú öregember?

— Nem tudom, kérem.

— Hogyhogy nem tudja; nem maga írta? Itt azt mondja, hogy: „... az öregember elővett egy marék fehér cukrot / Esetlenül / egy marék fehér cukrot?“

— Igen, de csak a tények számítanak? „Csak a tények, melyek tőlünk függetlenül is léteznek, holott mind ez ideig azt hittem, és bíztam benne, hogy a tények valami tőlünk függő dolognak — vágnak, elképzelésnek, szándéknak, akaratsnak — a következményei, s éppen ezért van bennük valami költőiség...“

— Hagyja csak, tudom ezt is, inkább beszéljen az Éjszakai utazásról. Hová utazott? Kivel? Szépen a tartalmát!

— Kérem, ez a költemény a legragyóbb bizonyíték arra, hogy én nem utaztam. Otthon ültem, késő éjszaka, amikor verték az ablakot. Épp azon töprengtem, hogy „Jajgató kis énekek virárganak / minden szavunkban / mióta az elhulltak fájdalommal élünk“, s „Megpróbáltuk kicsikarni a percet / mely föloldást hozhat“, de „Hidegrázós hangon csikordult ránk / a villanszékes / rakétás fém-idő / mely nem kegyelmez / az emberi mítoszoknak.“ S megkezdődött az éjszakai utazás. Bekopogni, számonkérni mindenkitől hitét, bűnét, „a városok szeszegzős éjszakáit“, Káint, Ábelt és a prófétát, mindent akartunk, hipnotizáltan valami csodás fölfedezésre várva, de csak elhallgatott kérdőjel, „S csak a halálra rémült asszonyok tekintete / parázslott felénk az éjszakában“. Aszályos mezőket, gótikus tornyokat láttunk, semmi, semmi, csak kérdezősködünk: „Jó estét itthon van-e Jób úr / Jó estét itthon van-e Lót úr / Jó estét itthon van-e Judás“, s az egész egy gazdátlan csónakba kerül, mely:

„pörögre bolyong lefelé a Dunán
s azt hiszem ott sikoltozik benne hangtalanul
egyetlen menekülésem“

„(De mondom / ki beszél itt atomról / Ki beszél itt utolsó ítéletről)“, Csak éjszakai utazás, „ablakból kilógó fénylepedők“, „véremből épített szerelem-máglya“ „a sivatagos csillogó holdfényben“.

2.

„... álltam, álltam és imádkoztam a gyűlöletért, és gyűlölet nincs, nincsen gyűlölet a bosszúhoz, egyetlen barátom, apám, csak a szél kezdett visítani, csak az állatok kezdtek körém gyűlni, mintha kővé meredtem volna, mert nincsen...“ Ez a hiány az egyetlen erkölcsi többlet, amit egy háború-koordinátájú század megfogalmazhat. Jelentősége éppen az, hogy senki sem hiszi el. Mert mi lett volna akkor Thermopülai-nál? „Gondoljuk hát végig mit is tettünk volna?“ Ott, ahol Király László szavaival: „minden, ami bennünk jó és nemes... megküzdött az ellenséggel.“ A látszólagos ellentmondás nem azonos a tízparancsolat „ne ölj“-e és a keresztesháborúk közötti ellentéttel. A „nincsen gyűlölet a bosszúhoz“ és a „bosszúálló vagy, ezért kénytelen vagy elnézni az ő bűnüket“ — világos összegezése annak az erkölcsi hatalomnak, amely képtelen a rosszra, de nem bocsát meg; a bűnök feloldozhatatlanok. Ez az egyetlen humánus emberi kegyetlenség. Kegyetlen, mert végleges; humánus, mert lehetetlenné teszi a bűnök elfeledését.

És így kapcsolódik a vers- és a novellakötet élményanyaga: „Tartsa föl kezét aki már árva.“ Ebből az imperatívuszából születik a novelláskötet. Az a föltartott kéz, amelyik lemond a próbálkozásról, hisz benne a „kiéletlen jóság“ áramlik; amelyik „elromlott tájólót, elromlott magasságmérőt, elromlott botkormányt“ cipel — ezen a kézen úrrá lesz végül is a szorongás: „S ha a szorongás megjelent egyszer, többé el nem múlik.“ „És a muzsikaszó nem halkult,

téka

Cristian Popișteanu

Románia
și Antanta Balcanică

A kritika egybehangzó véleménye szerint az utóbbi évek egyik legsikerültebb román diplomáciatörténeti monográfiája, amelyre — már első kiadása idején — felfigyelt a külföld (rövidesen megjelenik angol fordítása, mégpedig Arnold J. Toynbee előszavával). E 2. kiadás az előzőhöz képest gyarapodott: utószóként közli — még az angol változat megjelenése előtt — Toynbee említett bevezetőjét (az előszót ugyanis most is George Macovescu jegyzi). Idézzük az angol történész néhány megállapítását a Balkán-antant felbomlásának okairól: „Miért omlott össze a Balkán-antant? Mert tartóssága a kelet-európai államok e csoportja és a két nyugat-európai nagyhatalom szélesebb körű egyetértésén múltot volna. 1936-ban, amikor Franciaország és Nagy-Britannia hallgatólagosan beleegyezett a Rajna-vidék hitleri katonai visszafoglalásába, Kelet-Európát Hitler kezére adták a németországi náci rendszer felszámolásáig.“ (Editura politică, 1971.)

Traian I. Ștefureac

Evoluția plantelor
oglindeți în opere recente
de botanică filogenetică

A bukaresti egyetem neves botanikus-professzora a növényvilág fejlődéstörténetére vonatkozó kutatások mai állását tekinti át a szakirodalom fényében. Felméri a különböző rendszertani bélyegegek fejlődéstörténeti értékét, a sejttan, örökléstan, élettan, biokémia, ökológia hozzájárulását az evolúciós gondolat elmélyítéséhez, és összefoglalja a fejlődéstudomány tanulságait a növényrend-

téka

szertanban. Könyvtárnyi hozzáférhetetlen szakkönyvet és közleményt pótol, éppen ezérei vidéken dolgozó biológusok számára különösen értékes segítség a tudományág tizenkét nemzetközi szaktekintélyének megszólaltatása, véleményeik ismertetése a kötet egy-egy különálló fejezetében. Ugyancsak külön fejezet foglalkozik a növények szaporodásmódjának ismertetésével az evolúció különböző emeletein, és önálló fejezet tekinti át a hazai kutatások, közöttük a kolozsvári botanikai iskola eredményeit. A könyv — egy bővebb fejlődéstudományi sorozat nyitókötete — értékes darabja lehet valamennyi természetrajzos kézikönyvtárának, hiszen az evolúciós gondolat új eredményeinek ismerete nélkül nem képzelhető el a korszerű biológiai szemlélet. (Editura didactică și pedagogică, 1970.)

Kacsó Sándor

Pe linie moartă

Örvendetes művelődési esemény, hogy ez a kisebbségi életforma csődjét bemutató, a mindenfajta nemzeti elfogultság ellen íródott regény végre eljutott a román olvasókhoz is, akiknek jelentős része már csak történelemkönyvekből ismeri azt a korszakot, amelyben és amelyből megszületett Kacsó Sándor könyve, a negyvenöt esztendeje, 1926—27-ben írott Vakvágányon. Örvendeni lehet annak is, hogy a kiadó Vasile Grunea rangos tolmácsolásában juttatta el a román olvasók asztalára ezt a regényt. Örömrünk azonban nem zavartalan, mert a fordítás sajnos nem az 1930-as teljes, hanem az 1957-es; oktanul megcsönkített kiadás alapján készült. (Dácia, 1970.)

nem erősödött többé, s nem lehet tudni, honnan ered, csak szólt, szállt a falu fölött, mint köröző, nagy örökkévaló madár." Ez az a kék madár, zöld madár, a verseskötet „zöld elefánt”-ja, amit Oscar Wilde-től Rousseau-ig s Rousseau-tól Apollinaire-ig csodáltak; álmokat szöttek róla, s várták, várták, mert nem lehetett tudni, honnan ered, csak van, mint maga a jóság vagy a művészet.

3.

A kávéházi beszélgetés úgy indult, mintha hajnalig folytatódna, de ekkor a költő felállt és elment. A harmadik, aki végighallgatott, csak most mert megszólalni:

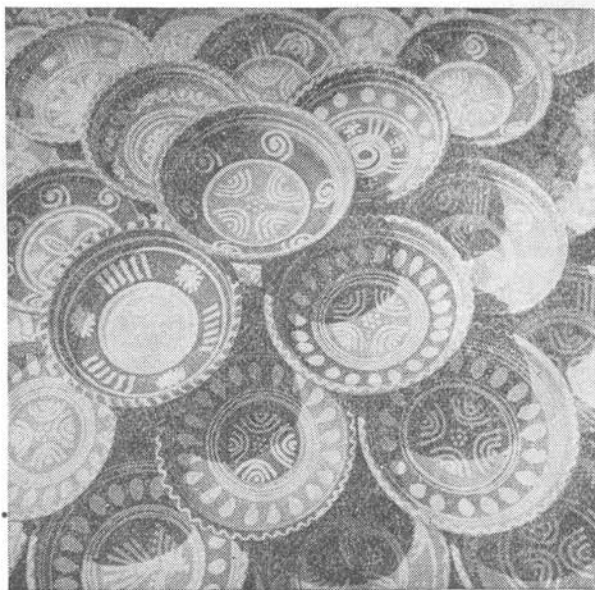
— Szerintem a novelláskötet sokkal érettebb, a verseknél sokkal árnyaltabb, egységesebb, tökéletes. Királyt idézni lehet, s ez nagy szó.

— Idézni? — szólalt meg a negyedik. — Idézni, ez olyan, mint a ráolvasás...

— Igen, de engedtessek meg nekem ennyi dogmatizmus, hogy Királyt idézzem. Barbarát, Gort, Santa Mariát, az *Elfelejtett Régi Énekeket*, az öreg Márkust, a fekete vadászt, s az *Alvó madarakból* ennyit:

„Milyen szép
Én uram
istenem
élek.”

Ágoston Vilmos

Szabó Tamás fotója